

Hoe zien kinderen zichzelf?

Aandacht voor het zelfbeeld

Een positief zelfbeeld draagt bij aan het welbevinden van kinderen. Dat geldt voor alle kinderen, ook voor (hoog)begaafde kinderen. (Hoog)begaafde kinderen voelen zich soms 'anders'. Welke mechanismes kunnen van invloed zijn op het zelfbeeld van (hoog)begaafde leerlingen?

TEKST ANOUKE BAKX

De ontwikkeling van het zelfbeeld geeft iemand inzicht in hoe hij of zij in elkaar zit, althans hoe hij of zij denkt dat het is. Iemand's zelfbeeld betreft de opvattingen of overtuigingen die iemand heeft over zichzelf. Het gaat daarbij om een geheel van aspecten die iemand gebruikt om zichzelf als individu te definiëren en tevens om zichzelf te onderscheiden van anderen (López-Justicia, Martínez, & Medina, 2005). Een positief zelfbeeld kan stimulerend werken, maar een negatief zelfbeeld kan juist remmend werken, bijvoorbeeld voor het aangaan van nieuwe (leer)ervaringen.

Positief zelfbeeld

Mariëtte is acht jaar oud en houdt ontzettend van rekenen. Ze is er goed in, ze mag al rekenen met de oudere kinderen uit haar combinatiegroep en ze vraagt thuis vaak aan haar moeder of ze 'moeilijke sommen' voor haar op wil schrijven. Toen

Mariëtte gevraagd werd voor een interview voor de schoolblog, mocht ze zichzelf omschrijven. Ze beschreef zichzelf als een vrolijk meisje van acht jaar oud. Ze gaf aan dat ze goed is in rekenen en heel graag paardrijdt en met vriendinnen afspreekt. Alle woorden die Mariëtte kiest als ze zichzelf beschrijft, hebben een positieve lading.

In het geval van Mariëtte is het waarschijnlijk dat ze een positief zelfbeeld heeft als het gaat om rekenen. Ze wordt daarin bevestigd doordat ze mee mag rekenen met oudere kinderen. Ook zoekt ze hier zelf nieuwe uitdagingen in door haar moeder te vragen om moeilijke sommen voor haar te maken. Het is waarschijnlijk dat Mariëtte haar opvattingen over zichzelf - in dit geval een klein aspect daarvan - heeft gevormd op basis van ervaringen, ideeën en de invloed vanuit anderen, zoals de leerkracht die voor had gesteld om Mariëtte mee te laten rekenen met de oudere kinderen. Misschien is

De ontwikkeling van een helder zelfbeeld is heel belangrijk, omdat het ontbreken van een helder zelfbeeld kan leiden tot onzekerheid

Mariëtte een (hoog)begaafde leerling, misschien niet. Voor de ouders, school en Mariëtte zelf is er geen aanleiding om nader onderzoek te doen naar eventuele begaafdheid, want op school wordt goed tegemoetgekomen aan de ontwikkelbehoeften van Mariëtte en ze zit 'lekker in haar vel'.

MINDERHEIDSGROEP

Zonder te vervallen in complexe definitiekwesties, kunnen we ervan uitgaan dat ongeveer 2,5 tot 10 procent van de basisschoolleerlingen (hoog)begaafd is (Pfeiffer, Shaunessy-Dedrick, & Foley-Nicpon, 2018). Wetenschappers zijn er (nog) niet uit hoe (hoog)begaafdheid goed gedefinieerd kan worden. Wel worden kenmerken als hoge intelligentie, creatief denkvermogen, gedrevenheid voor dat wat hen interesseert en aspecten als een groot rechtvaardigheidsgevoel vaak in omschrijvingen van begaafden teruggevonden (Bakx, 2019). Het is interessant om nader in te zoomen op het zelfbeeld van (hoog)begaafde kinderen, omdat zij in de school behoren tot een

zogenaamde minderheidsgroep. Er zijn nu eenmaal minder (hoog)begaafde leerlingen dan andere leerlingen.

Het behoren tot een minderheidsgroep is van invloed op hoe kinderen worden gepercipieerd en benaderd door anderen (Aboud et al., 2012). Dit hoeft niet altijd per se te gaan om een actieve benadering, het kan ook een milde of andere manier van benaderen betreffen, zoals niet actief betrokken worden, wat van invloed kan zijn op het zelfbeeld (Menting, Koot, & Van Lier, 2015). Al op jonge leeftijd (ergens tussen drie en zes jaar) beginnen vooroordelen of misconcepties ten aanzien van minderheidsgroepen te ontstaan (Raabe & Beelmann, 2011). (Hoog)begaafdheid is misschien niet meteen te zien of te identificeren, maar het wordt duidelijk voor andere kinderen zodra kinderen op de basisschool aanvullende begeleiding of speciale programma's krijgen, zoals een plusklas, of als het

(Hoog)begaafdheid is niet meteen te zien of te identificeren

Een positief zelfbeeld kan stimulerend werken, maar een negatief zelfbeeld kan remmend werken, bijvoorbeeld voor het aangaan van nieuwe ervaringen

opvalt dat een kind heel veel weet, complexe taal gebruikt of bijvoorbeeld 'moeilijke' vragen stelt. Hetzelfde principe van het behoren tot een minderheidsgroep geldt overigens ook voor andere kinderen met specifieke ontwikkel- of ondersteuningsbehoeften.

MISCONCEPTIES

Ten aanzien van minderheidsgroepen bestaan er vaak misconcepties of vooroordelen. Dat geldt ook voor (hoog) begaafde kinderen. Zo is de misconceptie dat (hoog) begaafde kinderen sociaal of emotioneel achterliggen een hardnekkige misconceptie die niet wetenschappelijk ondersteund

Sommige kinderen zijn zich rond zesjarige leeftijd al bewust van hun (hoog)begaafdheid

wordt (Matheis, Kronborg, Schmitt, & Preckel, 2017). In de literatuur wordt ook wel gesproken over de 'stereotype threat' (Raabe & Beelmann, 2011). Een stereotype threat kan optreden als een kind bang is om gezien te worden volgens de negatieve stereotyperingen, in dit geval de misconcepties die er bestaan rondom (hoog) begaafde kinderen (Hertzog, Mun, DuRuz, & Holliday, 2018). Dit is niet alleen van invloed op het zelfbeeld van een kind, het kan er ook toe leiden dat een kind probeert om erbij te horen door zich aan te passen, of dat een kind zich 'anders dan anderen' voelt. Sommige kinderen zijn zich rond zesjarige leeftijd al bewust van hun (hoog)begaafdheid en het behoren tot een minderheidsgroep (Cross, Stewart, & Coleman, 2003).

Negatief zelfbeeld

Jeroen is negen jaar oud en zit in groep 7. Vroeger omschreven zijn leerkrachten hem als een slimme, enthousiaste, extraverte en 'erg aanwezige' jongen. Hij heeft groep 4 overgeslagen en voelde zich meteen thuis in groep 5. Hij nam graag het voortouw in samenwerkingsopdrachten en had een apart gevoel voor humor, waar vooral de leerkrachten vaak erg om moesten lachen. De laatste tijd is Jeroen op school stiller. Hij stelt bijna geen vragen meer, maakt nog maar zelden een grapje en lijkt soms mentaal afwezig. Toen de leerkracht vroeg waarom hij wat minder vaak zijn vinger opstak of vragen stelde, gaf Jeroen aan dat hij dacht dat dat beter was. Kinderen uit zijn klas hadden gezegd dat het stom was als hij vragen stelde, want hij was toch (hoog)begaafd en dan weet je alles al. Jeroen begon heel erg te twifelen aan zichzelf. Eerst was hij er erg trots op toen ze hem verteld hadden dat hij (hoog) begaafd was en dat hij een klas mocht overslaan. Misschien hadden ze het mis en was hij niet zo slim, want hij snapte niet meteen alles.

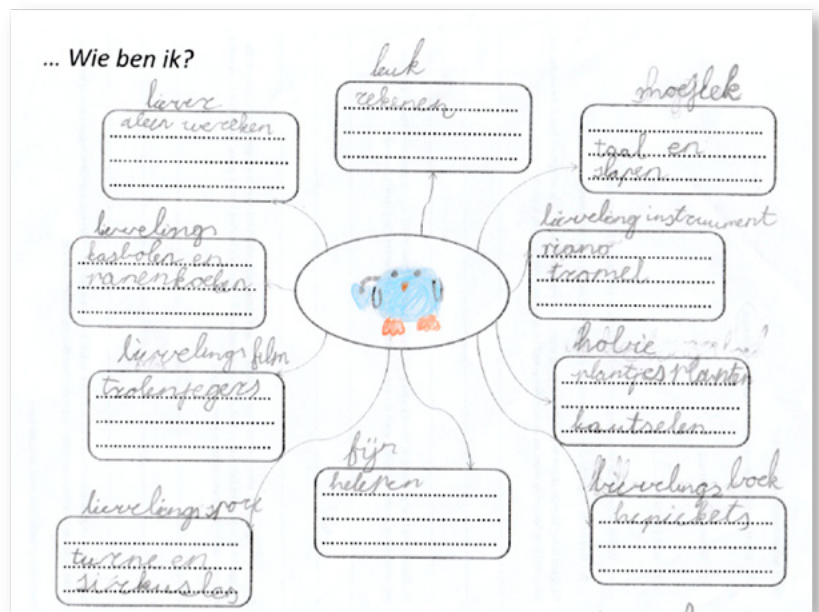
ZELFBEELD BEVRAGEN

Het deel uitmaken van een minderheidsgroep, op een bepaalde manier door anderen benaderd worden en een mogelijke stereotype threat zijn van invloed op het zelfbeeld van (hoog)begaafde kinderen. De ontwikkeling

van een helder zelfbeeld is heel belangrijk, omdat het ontbreken van een helder zelfbeeld – wat mogelijk het geval zou kunnen zijn in het geval van Jeroen – kan leiden tot onzekerheid. Recent hebben we binnen een aantal basisscholen van de POINT-onderzoekswerkplaats onderzoek gedaan naar het zelfbeeld van (hoog)begaafde leerlingen (www.point013.nl). We hebben een open spin gebruikt, met de vraag ‘wie ben ik?’ In totaal hebben 133 (hoog)begaafde kinderen tussen de vijf en dertien jaar oud de spin ingevuld. Dit waren allemaal leerlingen die deelnamen aan plusklassen en van wie ouders toestemming hadden gegeven voor participatie in het onderzoek. Figuur 1 toont een voorbeeld van een ingevulde wie-ben-ik-spin. Dit is een bijzonder voorbeeld, omdat het een jonge leerling van zes jaar is. De kinderen bleken goed in staat om zichzelf met behulp van de wie-ben-ik-spin te beschrijven. Bij de beschrijvingen die betrekking hadden op eigenschappen, ging meer dan de helft (52 procent) over intelligentiegerelateerde aspecten. Veel van deze 133 (hoog)begaafde kinderen bleken hun intelligentie als een van de onderdelen van hun zelfbeeld te beschrijven (voor een uitgebreide beschrijving van de bevindingen, zie Bakx & Bronsveld, 2019).

LEERLINGPERSPECTIEF

Het blijkt dat basisschoolleerlingen vanaf een jaar of acht de wie-ben-ik-spin goed kunnen invullen. Soms kunnen ook jongere kinderen dat al, zoals bij de (hoog)begaafde leerlingen die wij bevraagd hebben. De wie-ben-ik-spin geeft inzicht in hoe een kind zichzelf ziet. In gesprek met een kind kan het interessante inzichten opleveren. Daarbij kan gevraagd worden om de spin toe te lichten, of er misschien veranderingen zijn geweest, waar een kind trots op is of wat hij misschien wat lastiger vindt. Het kan een leuke manier zijn om de kinderen in de klas te leren kennen. Voor leerkrachten kan het fijn zijn om een indruk te krijgen van hoe kinderen zichzelf zien. Hierbij is het goed om te weten dat mechanismes zoals het behoren tot een minderheids-groep en de stereotype threat een rol kunnen spelen. In dit artikel hebben we het toegespitst

Figuur 1 – Een ingevulde wie-ben-ik-spin

op (hoog)begaafde kinderen. De principes zijn echter voor allerlei minderheidsgroepen van toepassing, niet alleen voor (hoog)begaafde leerlingen. Momenteel zijn we de wie-ben-ik spinnen van (hoog)begaafde kinderen en andere kinderen aan het analyseren. De eerste indruk is dat er verschillen zitten tussen de beide groepen, zoals sportiviteit en deelname aan teamsport; dat blijken (hoog)begaafde leerlingen minder vaak dan andere kinderen op te nemen in hun wie-ben-ik-spin. Wordt vervolgd!

ANOUCHE BAKX

(a.bakx@fontys.nl) is lector goed leraarschap, goed leiderschap bij Fontys Hogeschool Kind en educatie en bijzonder hoogleraar Begaafdheid aan de Radboud Universiteit

De literatuurlijst is te vinden op: www.jsw.nl/artikelen

Hier kun je ook een lege wie-ben-ik-spin downloaden

Op de hoogte blijven van de ontwikkelingen in het basisonderwijs?

Neem een abonnement op JSW

JSW

nr 5
Januari
2020

Ontvang 10 x JSW

JSW lezen op
tablet en pc

Voor
slechts
€79,95 per
jaar

Studenten
ontvangen
50%
korting

Special

**Positieve
kijk op hoog-
begaafdheid**

Krijg toegang
tot het digitaal
archief
(>1.000 artikelen)

Meer weten?

Ga naar www.jsw.nl of
bel 088-2266692